

Božena Plocháčňová

Úplné poľudštenie opice

Keď sa povie „Božena Plocháčňová“, tak si takmer každý (kto má nad tridsať) vybaví Opice z našej police. Ale aj Gulka Bombulka. Osmijanka a Osmidunča. Stovky stripov o Billovi a Mary alebo o Meduške. To všetko kedysi nakreslila a vyfarbila. Tými jasnými, takmer nemiešanými farbami a poznateľným švihom čiernou linkou. No, švihom. Skôr suverénnym a dobre premysleným ťahom. S odvahou dieťaťa, ale aj s istotou zrelého pozorovateľa.

Je to jednoducho tak.

Božena Plocháčňová tvorila nepretržite – od 50. po 90. roky 20. storočia a ešte aj kúsok potom – a držala sa pevne v žánri humoru a satiry. Kreslila pre deti aj pre dospelých. Tak nejako „každodenne“. Bola prítomná nielen v knižkách, ale s výtvarnými glosami vtedajšej súčasnosti aj na stránkach novín, časopisov, i na televíznej obrazovke. V našich predstavách zrástla s láskavým, zrozumiteľným a neurážajúcim vtípom.

Jej umenie nepotrebuje príliš veľký odborný výklad: veď je zrozumiteľné, čitateľné na prvý pohľad.

Ale predsa. Keby sme sa naň pozerali čisto z hľadiska spôsobu, akým bolo vytvorené, nemohli by sme sa nezastaviť pri jeho dynamike.

Je to naozaj rýchle kreslenie.

Pozeráme sa na obrázky a vidíme, že boli vytvorené svižnými ťahmi, s vopred premyslenými kompozíciami – a nie jednoduchými. Božena Plocháčňová prekladá, kombinuje, vytvára v ilustráciách vnútorné napätie. Hrá sa s tým, čo a kde rozmiestni. Udržiava čitateľa v pozornosti, núti ho spolupracovať, zostať „očami v obrázku“.

Aj keď je čierna linka najvýraznejším znakom jej ilustrácii, nie je „drôtená“. Presne mení svoj duktus podľa toho, čo potrebuje zdôrazniť, čo predsunúť a čo naopak potlačiť v priestore obrázku.

Vlastne by si s ňou vystačila. Ale rovnako autentická je jej farebnosť – kombinácia akvarelov s anilinkami vytvára pestrý lunapark farieb.

Aj keď pracuje so skratkou, nikdy neopúšťa realie, všíma si aj tie najmenšie detaily.

Iste: je nám jasné, že mnohí kunsthistorici a kunsthistoričky by jej diela... hm, tak trochu potlačili dozadu. Považovali by ich skôr za „úžitkové“ než „umelecké“. Jednoduchosť, zrozumiteľnosť výrazu, balans na hrane lowbrow žánrov im v tom postojí nahráva. Ale to sa často stáva tým, čo sú sami sebou v úzkom priestore, ktorí si takpovediac dokážu „čupnúť“ k svojim čitateľom a pozeráť sa na svet tak, aby mu rozumeli, aby im bol blízky.

Nemusieť dovysvetľovať, čo chceta povedať. Ani prečo. „Čítaš, pozeráš a vidíš.“

Také jednoduché.

Ešteže neexistujú žiadne presné kritériá toho, ako má vyzeráť „naozajstné umenie“, nie je určená hranica, kde sa začína a kde končí.

Koniec koncov, tak to vidí aj kultúrna novinárka a glosátorka Helena Dvořáková, keď píše: „Hneď ich spoznáваме – malé nosíky, okrúhle tváre, okrúhle očká, ženy prsnaté, muži často v pokrčenom saku... Hriešni a naivní ľudkovia. Sú to kresby ‚pro domo‘, rozumieme im. Plocháčňovej obrázky vyvolávajú mnohé úsmevné spomienky. Na situácie z reálneho života alebo na literárne príbehy.“

Jej vtípné ilustrácie boli také intenzívne, že sa v nich čitateľky a čitatelia okamžite zobrazili. Spoznávali sa, boli si s kreslenými hrdinami blízki vizážou aj príbehmi: „všetci tam hráme“. Vo všetkých tých dobových baretkách, pruhovaných tričkách, podpätkoch aj károvaných košeliach. Jednoducho sa s nimi mohli stretnúť kedykoľvek na ulici, v obchode, v škole. Alebo aj doma v kuchyni či v obývačke.

Tvorila veľa.

To samozrejme prispelo k rozpoznateľnosti jej diel – jednoducho sa vykreslila.

Zrazu – v šesťdesiatych, sedemdesiatych aj osemdesiatych rokoch – bola „všade“. Navyše, ako bola ľahko poznateľná, tak sa zvyšoval jej výtlak v spoločnosti. Bravúra, s akou svojhlavo vybuodovala z banálnej požiadavky na satiru o Divokom západe (áno, hovoríme o komikse Bill a Mary), cez ktorú sme sa mali smiať Američanom, tie „malé dejiny“, je jednoducho výnimočná. Dokázala v nich skoncentrovať všetky momentky života v úzkom priestore s túžbou žiť normálne. Odpočúvala v bežných rozhovoroch to „nažité“, ktoré potom vytváralo svojiskú predstavu – potlačila nudné stránky a vytiahla dopredu vtip vyrastený z detailu.

Jednoducho sa dostala do žánru.

Dodržovala pravidlá kvalitnej ilustrácie, ktoré ju udržali v stálej tej istej vysokej kvalite. A v tom žánri, ktorý si vybrala, z nej začala vyžarovať spokojnosť.

Až s časovým odstupom vidíme, ako veľmi sa jej pohľad naozaj blíži k realite prežívanej „v tých rokoch“, ale aj to, koľko síl ju stálo bez ústupkov fungovať v tzv. „sivej zóne“, v ktorej sa koncentrovala kvalita.

Keby sme mali tvorbu Boženy Plocháčovej zhrnúť do jednej vety, bola by to „obyčajná radosť z obyčajných vecí“.

— Ida Želinská —

kurátorka TOTO! je galéria

Božena Plocháčová

* 1929 — † 2020

vyrástla v Prahe na Vinohradoch, študovala na Štátnej grafickej škole. Keď sa vydala za slovenského výtvarníka Antona Hajdučíka (mimochodom, dlho sa aj podpisovala Hajdučíková, alebo Plocháčová-Hajdučíková), odišla s ním do Bratislavy. Jej prvé zamestnanie však nebolo vo výtvarnom umení, ale krátko pracovala v Slovenskom národnom divadle, bola baletkou, elévkou. Od roku 1952 až do jeho zániku v 90. rokoch pôsobila v humoristickom časopise Roháč, pre ktorý vytvorila dnes už kultový seriál stripov Bill a Mary. Rovnako však ilustrovala pre detské časopisy Včielka, Zornička aj Slniečko. Vytvárala titulky a kreslené skeče pre Slovenskú televíziu. Ilustrovala množstvo detských aj humoristických kníh, napríklad Ako Jožko Pletko poplietol si všetko (1955) – tá je vlastne považovaná za jej prvú knižku, Cirkus Hopsasa (1956), aj Bola raz jedna trieda (1956), Opice z našej police (1966), Osmijankove rozprávky (1973), Dobrodružstvá Samka Klamka (1974) od Kristy Bendovej, Hrdinský zápisník od Kláry Jarunkovej (1960), Danká) a Janka (1961) od Márie Ďuríčkovej, O Štoplíkovi od Hany Ponickéj (1961), Meduška (1970) od Eleny Čepčekovej a mnoho ďalších. Vytvorila aj diafilm Tréningy Edka Baletka na motívy príbehu Ernesta Petrika (1962) alebo solitér Veselá škola varenia od Žely Inoveckej (1965) a, samozrejme, množstvo učebníc – Slovenský jazyk pre IV. ročník (1979), Veľká dobrodružná vlastiveda (1979), Píšem azbukou (1980), Hravá geometria (1991), či Chemická čítanka (1991). No a, samozrejme, ilustrovala aj príbehy Astrid Lindgrenovej – Slávnosť u Pipi Dlhej Pančuchy (1985).

